

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

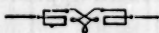
BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10;
ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis
Lib. 0.50 pro *unoquoque centimetro quadrato*

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA		IN ANGLIA	IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAЕ SEPTENTR.	IN GERMANIA	IN CANADA
Apud GOSCHENKOW ET WOLF	Apud "KRONIKA ROSIINA",	Apud BURNS AND OATES	Apud FRIDERICUM PUSTET	Apud FRIDERICUM PUSTET	Apud LIBRARIIS GRANGER FRANKS
			S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.	S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ.	
VARSAVIAE POLONORUM	VARSAVIAE POLONORUM	LONDON W.	NEW YORK		MONTREAL
Rakowickie Przedmiescie, 15.	Krakowskie Przedmiescie,	28, Orchard Street.	52, Barclay Street, 438, Main Street.	RATISBONAE in BAVARIA	1899, Rue Notre-Dame.

RERUM INDEX

PARIES DUM PROXIMUS ARDET...	D. Lascaris.
DE LINGUIS PRISCIS RECENTIBUSQUE	H. Courvoisier.
DE LATINA ELOQUENTIA IN ARCHIGYMNASIO TAURINENSI.	Subalpinus.
HORAE SUBSECIVAE. Simia felis ungue castaneas ab igne extrahit.	I. M. Solari S.P.
DE TELEPHONO EIUSQUE INVENTORE	A. Costaggini.
SUBURBANAE BURGHESIORUM DELICIAE.	G. P.
DE MUSICO GENERE QUOD « ORATORIUM » NUNCUPATUR	Hersilus.
SELECTA EX BIBLIOTHECIS ET ARCHIVIS. De recta pronuntiatione latinae linguae dialogus.	I. Lipsius.
DIARIUM VATICANUM.	Actuarius.
ANNALES	Propoplicola.
AENIGMATA	Fr. Palata.
SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI DIVINA PROVIDENTIA PII PAPAE X EPISTOLA ENCYCLICA AD PATRIARCHAS, PRIMATES, ARCHIEPISCOPOS, EPISCOPOS ALIOSQUE LOCORUM ORDINARIOS PACEM ET COMMUNIONEM CUM APO- STOLICA SEDE HABENTES.	

ROMAE

EX OFFICINA PACIS, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

MDOCCCHII

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS
COMM. VOX URBIS IN AN. MDCCCCIII

Pretium subnotationis est in Italia Libell. 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 $\frac{1}{2}$; Coron. 15 *recto tramite mittendum ad*

ARISTIDEM LEONORI EQUITEM
COMMENTARII "VOX URBIS", POSSESSOREM ET ADMINISTRATOREM,
ROMAM, via Alessandrina, 87.

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA.

Qui pretium uti supra miserit infra Ianuarium mensem anni MDCCCCIII, praeter Commentarii numeros omnes qui edentur ipso anno MDCCCCIII, accipiet *ad libitum*

a) Librum (vulgo «album») praecipua Urbis referentem, pulchritudine insignem, atque Commentarii moderatore iubente expresse adstructum; *sive*

b) Urbis e Ianiculo monte prospectum (Tabulam aere cusam metr. 1,10 \times 0,24); *sive*

c) Collectionem chartularum electissimarum, quae distinctae coloribus plurima de Roma, iuxta optimarum artium placita, referunt.

QUI NOVOS DABIT SOCIOS

eliget insuper:

a) Libros de disciplinis omnibus, de bonis litteris, de Ecclesiasticis rebus quolibet e bibliopolarum catalogo, usque ad dimidium subnotationis annuae suae, id est in Italia ad Libell. 5; extra Italiam ubique ad Libell. 7,50; Marck 6; Sch. 6; Doll. 1 $\frac{1}{2}$; Rubl. 3; Flor. 3 $\frac{1}{2}$; Coron. 7 $\frac{1}{2}$. Ipse electos libros describat atque Commentarii administratori significet; gratis mittentur, excepto impendio diribitorio Rei publicae debito; *sive*

b) E picturis Urbis grandes duas, photographice redditas, prouti voluerit ac significaverit; usque, ceu supra, ad dimidium annuae subnotationis;

c) *Sin potius cupierit, dimidium subnotationis pretium ei remittetur qua pecunia dimiserit.*

Hac ultima conditione (c) modus datur sociis, quo si binos dederint socios novos, ipsi gratis Commentario fruuntur; sin, possint amico favere, Commentarium dimidiato pretio praebentes.

Notatum vero plane volumus nos nova omnino sociorum nomina expectare tradenda; non enim socios novos umquam existimabimus eos, qui nomen suum olim iam Commentario dederunt.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:

In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam:
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 1/2.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:

ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE - Via Alessandrina, 87.

PARIES DUM PROXIMUS ARDET...⁽¹⁾

QUI periculose potius facere malunt, Cicerone auctore utor, quam turpiter perpeti⁽²⁾, hi iure laudantur. Digna quidem Tullio sententia est, dignaque populi Romani voto, a quo tot iam inde a saeculis in aetatem usque nostram iuris tum privati, tum publici lues, faecesque et lumina devenerunt. Propterea non mediocrem meruisse et merere laudem ii populi mihi videntur, qui in hostilem et improbam dominationem redacti, qua res familiares, vitas, fortunasque, liberos, coniugesque suas et sorores et matres ab opprimentium avaritia et petulantia integras conservare non liceat, per arma, per ignes, per acuta quaeque bellorum, per discrimina innumerabilia potius tueri conentur, quam in conspectu suo, et sub oculis illa cernere in suos patrata, quae nemo in alienos, in extraneos, immo vel in capitales inimicos non sine quodam horrore et sacrilegii metu facta resciret. Siqua enim in homine dignitas est, a quadam haec oritur similitudine, et fere dicam consanguinitate cum Deo, quem patrem regemque hominum vel ipsi ethnici, sapientiores qui essent ceteris, appellarunt; ideoque qui abutitur humano quovis, nefandum quoddam scelus adstruit sacrilegionis, quasi telo quodam, Deum ipsum gentium omnium et singularum auctorem, altorem et conservatorem perstringens.

At si hae sunt laudes apud eos, qui ope quavis iniquitati resistunt, quid non laudandum in iis, qui, ut oppressos defenderent et ab iniuria vindicarent, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis parvi esse duxerunt? Numquid in invidiam concidemus, si nostra potius, quam aliena quaeramus? Atqui dum Romana memoramus, ea nec illius gentis vel illius esse putentur; non enim Roma huius populi vel illius mater est, sed arx omnium gentium, sed lux totius orbis terrarum, sed instinctu Numinis quodam, vel ab exordio, humani generis una mater atque magistra. Quae quidem ut sociis, ut afflictis, ut invocantibus opem praesto esset, formidabilia in bella sese intulit; magnanimitate, constantia, virtute admirabili prosequuta est, et, Providentia certe divina, excitabantur opportune in ea viri, qui a summis ingruentibusque periculis periclitantem nutantemque rempublicam liberarent, victoriis augerent, denique triumphis et fama decorarent

sempiternis. Ita, ut Campanos sibi supplices a Samnitum oppressione erueret, bellum quinquaginta fere annorum adorta est; ut Messanis auxilio esset, gigantha illa Punica certamina adivit, saecula per bina provecta; ut socios Aeduos defenderet, Helveticum et Germanicum duellum inivit.

Sed « iustitia elevat gentem! ». Ad molem sustentandam et cladum et pugnarum immanium dati sunt Duilii, dati Fabii Maximi, dati Marcelli, dati Scipiones, et datus Caesar, prouti antea pro Clusinis roganti et facienti, et Brenni contra semetipsam provocanti arma et faces, datus Camillus fuit, dati Manlii, quibus factum est ne unus quidem superesset Gallis, qui de incensa a se Urbe gloriaretur.

Neque novum hoc Romae fuit, cui sicut initio divinum quoddam iuris aeterni dictamen affabatur mirifice, postea per adversa pariter ac secunda regebat. Quapropter Romani, ubi ingruentia sibi pericula virtute propulerant sua, in quibus pauci ex amicis auxilio erant, — nam ceteri metu percussi a periculis aberant —, sociis atque amicis auxilia portabant, magisque dandis, quam accipiendis, beneficiis amicitias parabant. His artibus romana res adeo crevit, ut « orbem terrarum pene universum possederit in consilio et patientia » (1). Undenam hoc? Quia patribus populoque Quiritium, Romanorumque animo insidebat illa sententia, cui hodie ferme facti sumus extranei; — adeo sublapsea in peius sunt tempora, et inversi sunt mores! —: « Unicuique mandavit Deus de proximo suo » (2). Porro ecquid urbs nisi quaedam familia? Ecquid civitates, nationes, gentes nisi familia? Ecquid omne denique humanum genus, nisi familia quaedam et ipsum, cui data terra ad arandum, mare ad piscandum et navigandum, caelum ad suspiciendum et invocandum, cuius pater Deus est omnium rerum dispensator et dominus, instar cuiusdam egregii Patriarchae? Numquid putas, si frater alius coram fuisset quando Abel a Cain occisus est, et fratricidam facientem placidus conspexisset, Deum postea etiam ab illo non petiturum: « Ubi est frater tuus Abel? ». Eadem nobis ratio est, eadem et causa, ius idem, debitum inter gentes et officium idem. Quoties gens, fas omne abrumpens, in aliam irruit, Caini scelus instaurat, et sanguis interfectorum clamat voce magna ad Deum adversus interficientes.

Anne tantum adversus eos? Minime; sed etiam adversus omnes et singulos, qui scelesti et sce-

leri, quum patrabatur, acquieverunt, quamvis, quominus patraretur, possent vel voce impedire. Non enim tantummodo manifestari oportet nos omnes ante tribunal Christi, ut reddamus rationem de malis, quae fecimus, sed etiam de bonis, quae omisimus, et de malis quibus acquievimus, iuxta illud « vae », prophetae adversus eos, « qui consuunt pulvillos sub omni capite, et sternunt sub omni cubito manus » (1). Ecquid ergo de Armenorum exodiis, ecquid de Macedonicis exterminis summo iudici respondebunt, ubi, ut Hieronymus ait, « iudicatio Domino lugubre mundus immugiet, et potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt? ». Praesertim cum hodie sit res non de bello aliquo ineundo, non de classibus ornandis et instruendis, non de copiis comparandis; sed sufficiunt epistolae consentientium in iura gentium et regum, et imperatorum, quibus una coniunctis, — tanta enim Europa est! — nemo audebit resistere. Non agitur de regionibus occupandis, non de provinciis invadendis, magno cum periculo dissensionis et bellorum postea in dividendis; sed agitur de populis, quibus ius quaeritur ut ita esse liceat in pace, sicuti ceterae gentes in pace sunt honesta, libertate fruenter, et sanctis utentes legibus suorum more maiorum, more liberarum gentium finitimarum. Qui olim quasi servi affigebantur solo excolendo, ab omni civili iure, ab omni publico officio exclusi, capite diminuti, voces, manus, arma ceperunt, Graeci, Rumeni, Serbii, Bulgari, Cretenses, et Europaeis populis annuentibus, opem dantibus, libertatem suam fere nullo Europae impendio, certe magna cum pace adepti sunt, ius Macedonibus constituerunt et constituunt eadem assequendi, quae olim, quae nuperrime illi sunt assequuti, et feliciter obtinent. Cur igitur, quae illis iuvandis fuerunt prospere ausa, nunc rursus non redeunt, nec saltem tentantur? Numquid Europa consenuit,

et nunc res omnes timide gelideque ministrat,
instar Horatiani senis?

Aut ego demens insanio, aut idem metus, qui nunc retinet omnes, ne quis e potentibus ferro audeat et minis pro Macedonibus, retineret singulos, si quis potens armis repentinus, ut limites tot cladibus, sceleribus, rapinis, excidiis, incendiis, subversionibus imponeret, intercederet. Hic profecto maximam apud praesentes bonos, apud probos posteros aeternam laudem mereretur, qui non praedae, sed iustitiae causa tot calamitatibus, quorum narratione horrescimus, finem esset aliquando impositurus.

D. LASCARIS.

(1) In mentem sociorum revocamus de rebus civilibus nos amplissimam scriptoribus libertatem disceptandi relinquere, dummodo ne suprema iustitiae iura laedantur. — v. n.

(2) Cicero, *Pro Milone*.

(1) *Maccab.*, c. VIII.

(2) *Ecc.*, c. XVII.

(1) *Ezechiel*, c. XIII.

SOCIETAS LATIALIS EDITRIX

(ROMAE, Via Tomacelli, 15),

tria volumina vulgavit novissimae collectionis, quam inscripsit:

EXCELLENTISSIMI POETAE IUVENIBUS EXPOSITI.

Quae quidem volumina — ILIAS — ODYSSEA — AENEIS veneunt singillatim lib. 2; (pro commentarii *Minerva* sociis, lib. 1,50).

Satis est probatum rationem optimam litterarium opus explanandi — sive poema sit, sive drama —, viam facillimam ut eius artificium plane intellegatur, in narratione positam; ab eo vero factam, qui plane, ex omnibus partibus universaque pulcritudine opus idem perceptum, totum referat. Ita narrator praeclarum opus exponens, una commentatur, illustrat; iuvenis autem qui legit — neque iuvenis solum! — operis formam omnino claram ac definitam sibi fingit, atque aptissimum apparatus ad archetypum deinde gustandum. Quamquam quot ii sunt qui primigenia possint delibare?... Non est igitur dubium quin iuvenes pariter et culti viri ex his narrationibus oblectamentum simul atque utilitatem percepturi sint, prouti apud Anglos factum iam vidimus de narrationibus ex Shakespeare, quas Carolus Lamb concinnavit. Adde volumina nostra omnia — partem propriam « Bibliothecae Commentarii *Minerva* » constituentia — pluribus, iisque pulcherrimis figuris esse ditata; quin imo *Aeneidem* celeberrimis Pinelli artificis imaginibus exornari.

Eadem Societas Latialis Editrix nuperrime veno posuit

CHARTULAS DIRIBITORIAS VERGILIANAS

ad amussim reddentes tabulas quas Pinellius, ineunte saeculo XIX, ad *Aeneidem* illustrandam descripsit.

Chartulae hae, praeter quam quod artis specimen exquisitissimum constituunt, mirabile eruditus viris, discipulis, praeceptoribus offerunt subsidium, ut magni poematis praecepta in mentem revocent magisque adfigant.

Series quinquaginta et unius chartularum, quas elegans theca apposite fabrefacta custodit, venit lib. 3; chartula quaeque lib. 0,10.

Cuncta requirantur a

SOCIETATE LATIALI EDITRICE

(Romae, Via Tomacelli, 15).

SOCIIS MONITUM.

Sociis pluribus morem gerentes Idib. Novembr. an. MDCCCXCII apud Commentarii *Vox Urbis* administratorem officium instituimus, quod de negotiis Ecclesiasticis sit; de expediendis scilicet rationibus omnibus, quae apud Romanae Ecclesiae « Congregationes » aguntur.

Itaque si quis procuratione nostra uti velit, profecto temperantiam in pretio, studium atque alacritatem in opere inveniet.

Hoc commentariolum, ex actis Academiae postea excerptum, semel atque iterum in vulgus ipse edidit, sicque apud exterarum gentes eruditissimi subalpini nomen renovavit.

Sed prae ceteris Caroli Boucheroni famam propagavit narratio de Thoma Valperga Calusio, de cuius vita, studiis, moribus paulo antea paucula delibare iam memini.

SUBALPINUS.

HORAE SUBSECIVAE.

SIMIA FELIS UNGUE CASTANEAS AB IGNE EXTRAHIT.

Ut sibi castaneus parvo contenta pararet
Torrendas coenae in fercula pauper anus,
Cortice transfixo dirumpit viscera cultro,
Ne crepitent sparso dissiliantque foco.
Atque copax mediis disponitur area prunis,
Castaneas tremula quo iacit illa manu.
Mox calido mistum cineri superaggerat ignem,
Ne sit ab immodico noxius igne calor.
Hinc alio migrat lectum seu sternere, sive
Coenam expleturas sumere fontis aquas,
Aut dextra tentare domus clausa ostia duro
Cardine, et an stabili sint bene firma sera,
Sed struere insidias capiendis muribus, illas
Ne fugiat, siquis felis ab ungue fugit,
Cetera sive domus complere negotia, donec
Matura infirmis dentibus esca foret.
Manserat interea custos vicina camino
Simia, ubi hibernum mitigat igne gelu.
Hanc comitem mulier plures nutriverat annos,
Altera nec poterat dignior esse comes.
Haec ubi cessit anus, summum meditatur et atrox,
Praesenti arripit commoditate, nefas.
Quot scelerum est genitrix plerumque occasio! Stare
Pectore ad hanc firmo simia non potuit.
Ergo reluctandi furibundo nescia ventri,
In dominae coenam dentibus ire parat.
Res tamen haec facili non est explenda labore,
Cum sit per medios esca petenda rogos.
Nulla ibi vel forceps, aliud sive utile ferrum,
Quo cibus e prunis extraheretur, erat.
Vidit, et ingemuit crispato pallida naso,
Nescia stare loco, nescia ferre moras.
Tandem animo constans, quid non mortalia cogis
Pectora, fraeni expers impatiensque fames?
Spemere in extremis extrema pericula rebus,
Et tentare truces destinat ungue rogos.
Ah! quoties dubios protendere nititur ungues,
Incoepum toties territa rumpit opus.
Ter pavidam admovit dextram, ter cauta retrahit,
Terque fames urget, ter vetat ignis edax.
O furor! o rabies! studia in contraria fervet,
Alternantque suas ira, dolorque vices!
Et cupit, et metuit, suspensaque pendet, eamque
Scindunt in partes hinc timor, inde fames.
Circum oculis et naso exploratore pererrat,
Labraque nunc mordet, nunc scabit ungue caput.
Nunc desperatam muro frontem admovet, ungues
Anxia nunc rodit, nunc pede verrit humum.
Siquis in hoc coetu est, et erit fortasse, vorator
Helluo, quanta sit haec poena referre potest.
Infelix quid agat? Quanta est industria ventri!
Quanta fami mens est, ingeniumque gulae!
Forte ibi felis erat, recubans quae corpore toto
Igne tepescenti strata cubabat humo.
Improba vix spectat recubantem simia felem,
Hoc gula suppeditat nobile consilium.
Irruit in felem: fauces hoc arripit ungue
Configitque solo, hoc arripit ungue pedem.
Arreptoque agit cineres, quo forcipis instar
Dudum exoptatos extrahat igne cibos.
Illa reluctatur, furit, ardet, nititur, urget,
Fotisque oblectans viribus ore fremit:
Dente terit dentem, curvos exasperat ungues,
Et torta horrendas exprimit aure minas:

Cauda tumet, fumant nares, frons aspera turget,
Ira subest oculis flammaque sanguineis.
Omne tamen ludit maiori robore robur
Simia, et incoepum durior urget opus
Fertque refertque ungues, tentatque, iterumque retentat,
Atque leves cineres irrequieta movet.
Nec miserae parcat durissima simia, donec
Castanea e prunis ultima raptata foret.
Sic trahit optatas alienis unguibus escas,
Atque suam reparant damna aliena famem.
Nunc mores perpende hominum: saepissime eadem
Inter et humanum vivitur arte genus.

IOSEPHUS M. SOLARI, S. P.

DE TELEPHONO EIUSQUE INVENTORE.

VIGINTI et sex iam anni sunt, ex quo primum telephonicis funibus commiscere colloquia homines potuimus. Quod si novissime coram nostrorum municipum coetu Gulielmo Marconio, qui inventum perficiens omnino, demptis funibus, innovavit, salutationes concordantes factae sunt, et Pacinotto et Ferraris quoque sua laus non defuit, quippe qui quasi antesignani inventus novissimi censentur, quisnam de Antonio Meuccio, Italo pariter nostro, loquutus est, de Meuccio illo, cui sententia iudicium Americanorum gloriam sanxit telephorum a suo nomine nuncupandi, cum Bell sodalium telephorum deducendis per fraudem et fallacias ius eorum exercendorum sibi adscivisset?

Liceat igitur nobis Meuccium revocare, qui Florentiae natus id. Aprilibus a. MDCCCVIII, iuvenis admodum Americanas oras petiit, in Cubano theatro machinarius factus. Is dum otio aliquod tempus indulgens vias circumit, natura ferente, ad physices experimenta intento consilio mentem applicat, eaque pertentat assidue. Neque etiam tum Reiss, germanus doctor, membranis vibrantibus interturbare electridis fluidum expertus fuerat, neque eadem Gray Aloisia, Chicaginis illa virago, perfecerat, neque Philadelphinus Graham Bell in patria artium recentione rem proposuerat admirantibus, cum Antonius Meuccius binis chartaceis involueris instructus, cum amico in opposita domo incolente commode quotidie colloquebatur.

Telephorum profecto is repererat, cuius causa tot sustinuit deinde iniurias et angores, ne fraudolenti ditissimi viri eam sibi gloriam et lucrum addicerent, cuius laboris fructum pecuniae vi oppressus tandem ita amisit, ut nisi in patria regis administrati ei subvenissent amice, victu ipso caruisset!

Sed quo facilius intellegamus tenacem propositi virum, iuvat ad conamina illa prima redire.

Re enim inchoata minime contentus, omni opera ut eam perficeret studuit, atque ad electridis virtutem optime adhibendam se convertit. Chalybis virga electride saturata, involucrum aeneorum staminum, ante hoc ferrea membrana eaque subtilissima, et in extrema tuba metallica collocata, haec illi instrumenta fuere. Construxit duas machinas, alteram ad loquendum aptam, alteram ad audiendum. Coram tuba qui loquitur efficit voce ut membrana vibret; haec sua vice interrumpit certis motibus fluidum per aenea stamina discurrentem, qui quidem motus,

per filum transmissi oscillationibus suis ad audientis machinam pari motu membranae vibrationes imprimunt, sonumque in aures geminant.

Serius Drawboughius et Donoughius acnere sensum machinae loquentis, ut ita dicam, potuerunt, sed Meuccii nostri machina audiens eadem semper servata est. Paulo post, dum Huguesius microphonum effingit, quo carboniferis fragmentis loquentem machinam instruit, Meuccius Neo-Eboracum migrat atque apud Grant, sodalitii telegraphici Neo-Eboracensis praesidem, iterum iterumque instat, ut suum inventum periti viri examinarent, et de eius utilitate sententiam dicerent. Sed cunctatus est Grant duos annos, quo tempore ille ad magistratus qui inventorum testimonia publica tradunt (*Patent Office* vocant) documenta et specimina sui operis die XXIII mens. Decembris an. MDCCCLXXI tradidit. Quinque post annos Graham Bell, doctor Eboracensis, de telephono tamquam a se reperta machina litteras publicas et patentes obtinebat, fraude scholariorum, qui documenta itali inventoris clam ei prodiderant.

Interea Meuccius Staten in insula morari pergit Neo-Eboraci ab urbe parum dissita: nivalis hieme locus, at aestate floridus, quo omnes ut balneariae curationi inserviant, conflunt. Ibi Clifton in oppido una cum nonnullis Italis patria extorribus candelis sebaceis fabricandis operam dedit, atque ibi inter memorias multas exactae aetatis cum eivibus suis, fama pauper pariterque pecunia, fere nonagenarius consumpsit vitam, dum aemuli inter divitias parvo pretio atque indecoro pacto acquisitas optime vivunt.

Non tamen veritatem fefellerunt, quae tandem splendida eluxit, ad firmandum iterum – parcant lectores scribenti mihi patriae gloriae contumaci – in iis quae electridem spectant quanta sit habenda gloria Italicorum. Volta enim et Galvanus eam invenere, Meuccius et Marconius postremis inventis perfecere ad publicam utilitatem. Italica tropaea, inter novissimam aemulationem de pace et felicitate universorum comparanda haec sunt maxima, atque maiora forte vel gloria patrum, quae plerumque tanto sanguine parta est. Igitur si Helinopolenses germanici cives non iniuria ponere monumentum Philippo Reiss constituerunt, optimam eos adserere causam nemo neget; ne vero affirmaverint, illum telephonicae machinae inventorem auctoremque primum fuisse, quippe qui anno MDCCCLXI Octobri mense cadente eam expertus sit. Noster enim decimo iam ab anno id assequutus fuerat, quod, nisi fraus aemulorum abstulisset, gloriam non perituram et nomini italico novum splendorem addidisset.

Quandonam Antonii Meucci signum Florentina civitas inter tot summorum monumenta erectum celebrabit?

A. COSTAGGINI.

SUBURBANAE BURGHESIORUM DELICIAE.

DECIMO septimo renidente saeculo, superioris Denormi illa eruditione et multiplici imbuto, ditionum cultiorumque virorum cupido quaedam invaserat animos, qua aedificia excitarent agros-

DE LINGUIS PRISCIS RECENTIBUSQUE.

TEMPORIBUS nostris lingua latina contemnitur; qua in discenda putant plerique aequales nostri tempus insumi; non enim intelligunt aut nolunt intelligere, quantum etiam illis studiis, quae ipsi laudant extolluntque, utilis sit. Lingua graeca iam inconsiderate neglecta, stulti quidam, docti vulgo perperam habiti, latinas litteras, velut ad aliam aetatem accomodatas superbe detrectant. Neque curae istis est, nostris in regionibus, eam utilissimam esse ad gallicam linguam perdiscendam, quam multi scholarum alumni nec plane nec recte scribunt, quod in ea satis non exerceantur; rebus enim discendis ductis summorum scriptorum loci satis ampli non iam leguntur, quod quidem de utraque lingua dico; pueri levius edocti elementa grammaticae latinae, non solum fragmenta tam multorum operum optimorum haud libenter legunt, sed etiam fastidiose contemunt. Quis de re multa dicere possum, sed malo, rebus vituperandis omissis, de optima ratione docendi et de utilitate linguarum antiquarum ad sermones recentes discendos pauca indicare.

Mea sententia, elementa grammaticae latinae parvum, sed penitus ediscenda sunt et tamquam plurima vocabula praecipua; hic, ut quaelibet verbum auctoris fabularum utar, ager invertendus, et rursus invertendus est aratro linguarumque. Pensis enim bene distributis, magis difficultatibus de medio sublatis, et firmis quasi fundamentis positis, quamvis brevis tempus ad hoc litterarum genus seponatur, studium discipulo diligenti plerumque delectationi erit, studio remoto. His verbis lectis, litteratores quidam mihi videre aut fastidire videntur; mea parvi refert, sentio enim me simplicem, non novam, sed rectam viam indicare; quam qui curio sequi volet, brevi fatebitur, saltem intra se, id verum et perspicuum esse. Deinde, legite, legite optimos auctores, et utimini, ne abutamini scriptis pensis: non quilibet enim generi discendi Oecroniano perfecte imitando par est.

Ad aliam rem nunc transeamus. Quantum linguae antiquae ad doctrinae studium promovendum contulerint, quis inficiabitur? Qua de re manifesta non loquar, sed ostendam linguam latinam imprimis in linguis recentibus discendis adiumento esse; nam stulte malignoque tentatum est haec duo genera linguarum opponere alterum alteri, tamquam si alterum genus incommodo esse alteri possit; quo nihil magis falsum. Sine dubio, quibus hominibus opus est linguis recentibus vitae curriculum, linguis priscis studere omnes nequeunt, quia alius alia re caret, aut tempore, aut re familiari, aut mente studio idonea. Omnes porro qui germanico aut britannico sermone nullius rei causa, nisi mercandi aut peregrinandi gratia, uti volunt, si iis placet, sine detrimento magno, rudes litterarum antiquarum manere possunt. Sed vir, vel potius homo acie mentis quadam praeditus, qui non solum res, sed etiam rerum causas cognoscere cupit, et utilitatem maximam et delectationem non contemnendam ex linguis recentibus discendis, praecipue ex linguis quasi filiabus linguae latinae, capiet, si Romanorum litteras quam penitissime cognoscet. Exem-

pli causa, ante annos nonnullos, vir quidam, tum septem et triginta annos natus, linguae latinae diu et sedulo studiosus, gallica lingua utens sermone patrio et aliarum linguarum non omnino rudis, intra paucos menses elementa linguae italicae didicit et paulo post in hoc studio, oblectatione quadam adjuvante, adeo profecit, ut opera perfecta illarum splendorum litterarum facile laetique legeret.

Itaque adolescentes et maturiores etiam iuvenilis cuiusdam mentis et adhuc studiosos hortamur, ne tempus in lingua latina discenda, — quid dico? — in perdiscenda actum, frustra contritum existiment, quemcunque vitae cursum sequentur.

HENRICUS COURVOISIER

ex athenaeo Genevensi in Helvetia.

DE LATINA ELOQUENTIA

IN ARCHIGYMNASIO TAURINENSIS (1).

SI forte a me quaeris, candide lector, curnam Boucheronus, in tanta rerum segete, quae patrum memoria in Subalpinis evenerant, hoc commentariolum scripserit de Clemente Damiano Priocca, et quidem latine, in promptu responsum est.

Boucheronus, adnitente praesertim Priocca, in ipso aetatis flore, publica munera adiverat, et scriba ab epistolis latinis eius administri dictus, vidit penitusque perspexit, quae fecerit ac tulerit vir prudens atque impiger, ut regem saltem ab externa dominatione eriperet. At, cum regnum antiquissimum a Gallis dirutum cernit, atque indicto bello renunciatum regi, omnia in quinquevirum esse potestate, proinde nihil aliud restare, quam ut, nulla mora interposita, volens et sine vi ex regno excederet, egregii viri adstitit virtus, ut regem atque consiliarios ab improborum calumnia defenderet.

Quae regio in terris nostri non plena laboris?

Et quia mobilia sunt vulgi studia, facile obrectatoribus fuit Prioccae famam laedendo crescere, seque imperitis ostentare, quibus maledicta pro libertate erant!

Cum per urbem inauditi regis exsilii nuncium diffunditur, ira et miseratio animos tangit. Concursantes vidisses, immotos, in dolorem compositos, sublatis manibus caelum obstantes. Indignabantur praeterita, horrescebant futura.

In his sermonibus dies advesperascebat, quum a praecone Prioccae libellus proponitur, qui percussa foedera testatus, quae a se, quae a rege post Clarasci pacem et societatem gesta commemorat, iubens *et afflictis melius confidere rebus*. Addebat scripto auctoritatem rumor, qui in vulgus manavit, regem, rei periculo commotum, Prioccam ab eo edendo deteruisse. — «Atqui, — inquit, — o rex, ultimo hoc officio pietatis erga te meae libenter defungar; vicerit scelus, at sedet animo quidquid hoc demum vitae est, pro te, pro dignitate tua huic flammae offerre». Sub vespere vir flecti nescius iubetur in arcem ad custodiam duci.

(1) Cfr. num. XVII.

Haudquaquam perterritus nuncium accipit Priocca, et tantummodo petit, ut sibi conscribere testamentum liceat, ac supremis religionis recreari.

Vadem dat, Deumque sancte veneratus, pedes per medias vias frequentissimas, stabili gressu, nec alio vultu, quam si in suburbanum aliquod secederet, animi causa, in arcem progreditur.

Hunc virum immortalitate dignum scriptis commemoravit, et, pro viribus apud posteros prorogandum censuit. Maxime laudandus, quod, cum omnes pene mortales, gloriola quadam capti, fortunam studiis adeptam sibi metipsis adtribuant, nihilque aliis debere autument, ipse, demisso animo, Prioccae adtribuit, ei primum ad honores iter munisse, suamque orationem suis propemodum manibus finxisse, iuvenilem redundantiam intra iustos fines coerendo, admonendoque, mature quid sapientia et rerum usus in scribendo possit.

In media ferme urbe Taurinensium, ad S. Philippi Nerii, adsunt aedes satis amplae regalique situ illustres, quas sub exitum saeculi decimi sexti, ingenio praescriptoque Iavarae clarissimi architecti, sodales Iesu sibi construxerant atque ephebis nobili genere ortis rite excolendis instituendisque. Postquam vero, ob Sodalitii abrogationem, potentiores dixerunt: *Haec mea sunt, veteres migrate coloni*, in ipsis sedem posuit coetus ille doctorum virorum R. Societatis Taurinensis scientiarum finibus proferendis, (italice: *L'Accademia delle scienze*), qui adhuc in Salutianis aedibus celebrari coeptus est, adnitentibus Iosepho Saluto, Aloisio Lagrangia et Francisco Cigna. Quae societas in tantam claritudinem brevi pervenit, ut vel ab incunabulis futuram olim magnitudinem portenderet. Nemo nisi summus cooptari inter illos nititur. Eorum opera haec Subalpinorum aetas fluxit dedita disciplinis atque artibus, complures autem ex illis proavis nostris, viri plane singulares suae gloriae succrescentes alios laeti adspiciebant. In illis adnumerabatur Ioseph Vernatia, ingeniosissimus vir, qui praesertim in scribendis latinis titulis floruit. Mirus erat propter summam sermonis proprietatem atque auctoritatem. Felicissimus autem non modo in rebus veteribus indictis, latine explicandis, sed etiam in exprimendis variis hominum moribus et ingeniis. Nulla ferme res gesta est in subalpinis per triginta et amplius annos, nullus panno illustrior vir fuit, quin aliqua inscriptione, posteritati prodiderit. In docendo effecit, ut non modo intemperiem ingenii discipuli aequo animo ferrent, sed eisdem etiam esset carissimus. Maximam autem sibi laudem promeritus est, quod Hieronymo Tiraboschio, litterarum italicae historiam dirigenti, omnia ferme suppeditaverit monumenta, quae ad subalpinos scriptores pertinent temporum superiorum, quaeque nostratum incuria in tenebris delitescerent. In obitu laudationem meruit Caroli Boucheroni, qui doctus atque elegans hominem elegantem expolita oratione, quam maxime probanda atque in affectata commendavit, quique oratorio prope modo splendidissimis luminibus enitescit, et numquam hunc aut illum scriptorem refert, suus semper adparet.

pratium rivos leni susurro, dum hic loquaces fontes ab humo inter marmorea nympharum signa exsiliunt, illic inter myrtheta abditus crepante pede fons per clivum festinat, et saltu in lacum procumbit? Describesne vias sub ilicibus et quercubus, quo visus valeat, quasi progredientes, fugientes, hic illic habitatas a repentinis Faunis et Sylvanis lapideis quasi ad truncos abditis, vel a marmoreis belluis horrendis rictu, vel a draconibus, vel a signis?... Omne genus cogita, quod mens audax, perita manus, sapientia architecti distribuit, prouti Musis luberet, suaderet Minerva, Phoebus probaret.

Atque haec omnia ita erant, ut Populo Romano, exteris, urbanitatis lege servata, frui liceret; atque ita illic festi celebrati dies, equestres ludi saepius instructi, iterati, aerovagi in caelum dimissi, artificialibus ignibus machinae incensae, luctae, cursus, et spectacula quaevis. At nihil mortalibus aeternum est. Fatis Burghesiana domus recens premebatur adversis, et Burghesiana villa sub hasta venum danda erat. Ornamenta partim situ squallebant, partim incuria peribant; arbores radebantur.... Dolor et stupor Romanos invaserat animos tot pulcherrimis assuetos. Sed opportune ac feliciter erepta a Vindeliciis minantibus manibus est, et Urbi donata, ut nomen Humberti regis illius ferat, nefarie heu! interempti, Quiritium generationibus memorandum.

G. P.

DE MUSICO GENERE

QUOD « ORATORIUM » NUNCUPATUR. (1)

Quadraginta circiter annis post Iacobi Carissimi mortem in oratorium ulteriore evolutione explicandum perficiendumque operam tota animi corporisque contentione contulit Georgius Fridericus Händelius domo Halla Magdeburgica. Huius eximii musici opera et formae amplitudine, et qua ad drama et bellum ciente pollent virtute, et copia atque pompa musicarum venustatum, ipsius immani statuae, indomito animo, exuberantibus indefessisque corporis viribus plane respondere videntur.

Atque in primis animadvertendum putamus in Händelianis oratoriis, ipso temporis progressu, iam magis aucta ac ferme perfecta ea reperiri, quae musicam artem, sive media constituent, quibus illa utitur ad finem sibi praestitutum assequendum, uti melos, harmonia, polyphonia, instrumentorum sapienter ordinata collectio, cantus genus quod, instantibus musicis partibus, « fuga » appellatur, et cetera huiusmodi.

Nostri musica his praesertim commendatur virtutibus, videlicet summa conceptuum perspicuitate, magna efficientia et vi in suavis, aut vehementibus animi motibus excitandis, immani, ut diximus, styli sive formae amplitudine, exquisita denique ornamentorum opulentia, pompa atque splendore.

Händeliana novem numerantur oratoria, quibus nomen: *Resurrectio*; *Temporis et emenda-*

(1) Cfr. num. sup.

Burghesianus lacus.

tionis triumphus; Samson; Iosephus; Iuda Machabaeus; Iefte; Saul; Israel cogitans; Messias. Ex his princeps, omnium consensu, *Messias* habetur, cuius memoriam gloriamque affirmari potest numquam futurum esse, ut deleat dies. In eo enim musico opere vis atque magnitudo aemulatione inter se contendisse

que tum precibus fundendis, tum vehementissimo caeli desiderio ad se quasi socios Superis adiungendos. Händelius Israelis populum, eiusque duces, bellica facinora gloriamque musicis modis vivificanda suscepit; Bachius vero nullum alium heroa cantibus prosequendum sibi constituit, nisi Christum. Notandum denique

primum musicum ad leviolem iucundiolemque italicae artis rationem parumper accessisse, et pene dixerim se accomodasse, quum alter ab austeritate et gravitate Germanorum propria, ne transversum quidem unguem, discesserit.

Bachius duo scripsit oratoria, quibus titulus: *Christi natiuitas* et *Christi passio ad mentem S. Matthaei*. Hoc oratorium tot tantisque virtutibus exornatur ac venustatibus, ut n-

Suburbanae Burghesiorum deliciae. — Sub quercubus gestatio.

videntur ad quid unum praeter modum grande mirificumque efficiendum; dicam fore ut prophetae ab immortali Bonarrotio in Vaticano sacello, cui nomen a Xysto Pontifice coloribus effecti, si quando loqui possint, canant profecto cantus *Messiae*.

Georgio Friderico Händelio tum aetate, tum acri ingenio aequalis fuit Ioannes Sebastianus Bach etiam Germanus, qui diversa, atque ille, progrediens via, novis virtutibus nobilissimum musicae sacrae genus, de quo est sermo, auxit cumulavitque.

Re quidem vera Händeliana musica, ut diximus, copia quadam vis atque exuberanti ornamentorum pompa longe lateque, si ita loqui fas est, effunditur atque explicatur; quum Bachius id sibi unum praestitutum habeat, ut audientium animos musicis concentibus penitus pervadat, illosque suaviter adigat in sese redire ad Christiana mysteria contemplanda, at-

num mihi dignum videatur, quod cum Händelii *Messia* comparetur.

Ex ceteris multis, qui musicam sacram colere, digni sunt qui memorentur, Iosephus Haydn, Aloisius Von Beethoven et Felix Mendelssohn. patria Germani, ac penitissima mu-

Burghesianus hippodromos.

Suburbanæ Burghesiorum deliciae. — Aesculapii fons.

que iucundissimos adderent, ut in ea carissimos et familiares suos accersirent, conviviis oblectarent, eruditis sermonibus provocarent, doctrinaque colloquentium uterentur; in agros autem, quos verius hortos et viridaria dicerem, vel certis diebus, vel quotidie populus pro luto conveniret ut recrearetur amoenitate locorum, monumentorum aspectu, quae undique collecta, pulchro illic ordine, et veluti agmine et acie, disponebantur, peritis adlaborantibus architectis, doctissimisque viris loca opportunitiora et congruentiora designantibus ac statuentibus. Sic illi mutuo sermone doctiores laetioresque iuxta dominum, sic populus tot simulacrorum aspectu, nomine, tot antiquorum temporum reliquiis docebatur. Atque ego credo non mediocres has fuisse causas restauratae humanitatis et optima indolis italicae in gentibus nostris. Assuescebant quippe oculi, et mens una cum oculis assuescebat per optima optimis artibus, assuescebat nominibus praeclaris, celebritati ac decori praeclarorum dierum, et semet adhuc esse populum late regem, dum staret illic circumspiciens, vel dum deambulare, liberrime sentiebat. Quid si planderet gratus magnanimo, qui tot ac tam bella praeparaverat? Quid si crederet reges ipsos, non minus quam plebs, inde gaudium et iucunditatem habituros? Quae igitur populis dona videnda dabantur, quamdam vel in ipso regiam dignitatem adstruebant; dignitatem, inquam, cuius conscius ad ea, quae regibus digna essent, regesque decerent acta, factiora quoque se compararet.

Atque huius animi in ditibus et sapientibus causae reponenda mihi videtur, non in vitiosa quadam ambitione et luxuria, non in fastu quadam aemulatore meliorum, sed in illa lectione (sic tempus erat) assidua operum, quas nobis aureae aetatis Augustae scriptores reliquerunt. Nonne illic Hortensianae villae ad Baucos, Lucullianae ad Misenum, ad Neapolitanum, ad Tusculanum, Tullianae ad Pompeianum, ad Formianum, ad Tusculanum pariter, Luculliano proximum, ad Lirim? Quid de Horatiano in Sabinis? Quid de Tiburtinis villis Metellianis, Cassianis, Loffianis, Horatianis, Cornelianis, et huiusmodi? Atqui convenientibus illuc doctis Musae fabantur, philosophia scrutabatur feliciter ac decernebat, artes omnes optima sublimi caelum vertice attingebant.

Hac arte igitur, hoc instinctu, talibusque perspectis, Tiburtinum Estense, Astallianum apud Empulum non longe a Tibure, ad Sambuculum vicum, Borgianum-Gericomion, sub Affliano in occidentem, Caprarolense Farnesianum, prodigio quodam assurgunt, dum vel prope Urbem, vel in Urbe Pamphilianae deliciae, Albanae, Montaltianae, Mediceae, Vaticanae, Burghesiana, facientibus litteris, excitantur. De Tiburtino Estensi olim in Commentario scripsimus; de Romano hoc, cui ab auctoribus Burghesiis nomen celebritate percrebrescens, operae pretium est dicere tum quia praeclara habet, quae alibi frustra desiderantur, tum quia, in potestate quod antea ex humanitate aedificatorum et in usu Populo Romano fuerat, nunc in iure proprietatis factum est, tertio denique quia pulchre cognoscitur quibus modis et quo viro ceperit, quibus creverit, proximis, cum Horatio loquor, angulis accedentibus.

Scipio Cardinalis Burghesius, Pauli V Pontificis nepos, postquam plurima Urbis templa operosae architecturae fronte exornavit, in eam venit mentem, ut suburbanam quoque sibi villam conderet, quae magnificae indoli suae responderet. Itaque praedium, quod ante Pincianam portam a Ioanne Baptista Burghesio habebat, amplificavit et auxit, addita huic vinea, quam a Thoma D'Avalos, Aquini dynasta, dono accepit anno MDCVIII, die Aprilis mensis nono et vigesimo; comparata insuper vinea ab haeredibus Cerrini pretio scutatorum 2320, latius reddidit vigesimo octavo Iunii mensis die anno eodem; mox die XXVI Septembris vineam ad fines a fratribus Ceoli emit scutatorum tribus millibus et quingentis datis. Sequenti anno

Paulus V nepoti vineam Pincianam, a relictis Episcopi Papiensis Wilhelmi Bastonii obvenientem, donat, donatque eidem anno MDCXI quadraginta uncias aquae e flumine fontis Felicis in Urbe.

Iamque crescit fundus novis additis agris, vineis, hortis, quae omnia acquirit pretio Scipio noster anno MDCXV a Marco-Antonio Burghesio, mense Octobri; mense eiusdem anni Decembri ab Octavio Gratiani; anno MDCXVI a familia Piscini, anno MDCXVIII a Ioanne Maria Pietrogiamco. Sic ab haeredibus Mariae de Parma; sic a Benedicto Martiniano; sic emit passim; ita ut fundus ille deliciosus contineatur iam ambitu metrorum 4500.

Nec quaerenda, vel enumeranda putes omnia, quae includit. Illic Martinus Longhi senior desudat in fronte et aditu condendo, illic Berninus fontem, quae a marinis nuncupatur equis; illic sunt aedificia Vasantii, illic lacus, delubra Aesculapii ad lacum; illic Antonini et Faustinae templum ad fidem redditum instar prisci, quod in Romano Foro est; illic marmoreae transemae et claustra inextimabili pretio notata; illic nemora, luci, recessus, labyrinthi, mirtheta, pineta, querceta, illiceta, viaeque umbrosae, solitariae fontes, plateae, cuiusmodi illa, quae Senarum nomine gaudet ad amphitheatri disciplinam perfecta; loca illic sylva et abdita, caveis cavernisque ad quadrupedes continendos ditata, quos venatu excitare et conficere venabulo liceret; illic musea; illic statuae passim, simulacra, columnae, sarcophagi, urnae. Quidquid optas, et quidquid non speras, repente coram sunt, atque omnia eo loco et ritu disposita, ut quod ultra est aëris liberi, quod conclusum collibus, quod patens in campos, quod in cadentem solem conversum, quod in Urbis moenia, quod in Tiberinas vias, harmonicum unum habeant simul, una conspirent ut sint deliciae oculis, menti quies, voluptas denique ex concordia rerum, equidem variarum, sed optime coniurantium.

Pauca sunt, quae stylo assequare, plurima, quae superent dicendi et scribendi vim omnem et artem. Describere obsitum, aestivis diebus, virentibus ramis et frondibus caelum densis, solum herba molli floribusque pictum, inter ventilantes suaviter aures, murmurantes per

Suburbanæ Burghesiorum deliciae. — Fons Berninianus.

una cum r. p. Aloisio Biaschelli, Evangelizatorum e Pretioso Sanguine D. N. I. C. rectore; Bernardus Beider-Lindeu, episcopus Poonen.; Ferdinandus De Navenne, Gallorum reipublicae apud Apostolicam Sedem legatus.

— die xx mane Petrus Respighi, Cardinalis in Urbe Vicarius; ex cōmī viri Caietanus De Lai, Congiis Concilii Tridentinis decretis interpretandis prosecretarius; Antonius Dolci, episcopus Eugubini. — Vespere Bergomensium manus peregre in Urbem profectorum.

— die xxi rr. dd. Bellincanta, oppidi Riese archipresbyter, et Silvestri, canonicus Cuneen. inter intimos Pontificis cubicularios adnumerantur.

— die xxii ut benevolentiae suae testimonium ex cōmī viro Caietano Bisleti, Summi Pontificis admissio- num magistro, exhiberet, Pius PP. X, sumpta occasione a redeunte xxv die anniversario, ex quo ille sacra primum litavit, litteras caelatumque sculptam gemmam ad eum mittit.

Ex cōmī vir Iosephus Wilpert Protonotarius Apostolicus eligitur.

— die xxiii aditus est ad Pontificem mane ex cōmīs viris Horatio Mazzella, archiepiscopo Rossanen.; Iosepho Wilpert, Protonotario Apostolico; A. Genty, dioecesis Versalien. vicario genli; Archangelo Lolli, Ord. Canonicorum Lateranensium abati; praeterea nobilibus viris Iohanni marchioni Cavalletti cum uxore, et Francisco comiti Conestabile della Staffa cum uxore et liberis. — Vespere nonnullis peregrinis Belgis ac Burdigalensibus.

Nomine SS. «Urbi et Orbi» vulgatur Sac. Rit. Congiis decretum, quod sequitur:

«CATALAUNEN.,

» Rm̄s dñs Michael Andreas Latty, Episcopus Catalaunensis a Sacra Rituum Congregatione sequentis dubii solutionem humiliter expetivit; nimirum: «An preces post Missam a Summo Pontifice Leone XIII praescriptae adhuc, Ipso defuncto, dicendae sint?»,

Et Sacra eadem Congregatio, referente subscripto Secretario, audito voto Commissionis Liturgicae, omnibusque mature perpensis, rescribendum censuit: *Affirmative*.

Atque ita rescripsit die 11 Septembris 1903.

Marius Card. Mocenni

D. Panici Archiep. Laodiceen. Secret.

N.B. Quoad preces praescriptas post Missam notanda sunt S. R. C. decreta; nempe: n. 3637 Aretina 18 Iunii 1885, ad VII et VIII; n. 3682 Basileen. 23 Novembris 1887; n. 3805 Portus Ludovici 23 Iunii 1898; n. 3855 Macaonen. 10 Maii 1895, ad VII, et n. 3936 Agrigentina 11 Decembris 1896, ad I.

— die xxiv Pontificem invisunt eñs vir Franciscus Segna, Vaticano Tabulario praepositus; ex cōmī viri Franciscus Spolverini, Sub-Datarius; Franciscus O'Connell, athenaei Washingtoniensis rector; rr. dd. Lechert, procurator generalis Evangelizatorum sub titulo «Divini Amoris»; Resemans, seminarii Bredensis; Hensen, seminarii Warmond doctores; denique clarissimi viri Ignatius de Sanctis et Aloisius Fornari, «obolum» afferentes addictorum pontificis praefecturis civilibus ad an. MDCCCLXX. — Vespere coram SS. admittuntur Gallici seminarii quondam alumni, qui in Urbem venere ad commemorandum anniversarium diem r. ab eiusdem seminarii institutione.

R. d. Hitz, ex urbe Gladbach, oeconomicae doctrinae peritissimus, inter Protonotarios Apostolicos; Nicolaus Criaafi, Siculus; et Iosephus M. Coselli, almi collegii Capranicensis in Urbe rector, inter intimos cubicularios referuntur.

— die xxv excipiuntur ex cōmī viri Franciscus Xaverius de Hornstein, archiepiscopus latinus Bukarestien.; Franciscus Cherubini, episcopus Bellunen. et Feltren.; rñs d. canonicus Sanguinetti, Metropolitanus Iannuen. praepositus.

— die xxvi eñs vir Petrus Respighi, in Urbe Vicarius; ex cōmī viri De Curel antistes, Monoecen. episcopus electus; ac De Poterat, Protonotarius Apostolicus; nobilis vir Laurentius Bottini marchio; et nobilis puella Mazé de la Roche.

Ut benevolentiae testimonium redderet ex cōmī viro Mario e principibus Chigi-Albani, Conclavis «Mareschallo» perpetuo, SS. D. N. supremum insigne pontificium, cui a Christi Ordine nomen, largitur.

— die xxviii Pontificem advenit mane Purpurati Patres Marius Mocenni et Ioannes Baptista Casali del Drago; ex cōmī viri Vincentius Hood, Portus Hispaniae archiepiscopus; Ioan. Barcia, episcopus Croien.; rñs vir Laurentius Cossa, Sodalibus Somascis praepositus. — Vespere r. p. Amelli ex Ordine S. Benedicti, bibliothecae Casinensis custos; socii nonnulli e sodalitate «mutuae charitatis» ad Centumcellas; denique iuvenes centum sacra synaxi hoc die primum refecti.

— die xxix mane ex cōmī viri David Camilli, episcopus Fesulan.; Cristophorus Enard, episcopus Cadureen. cum Gallis nonnullis; Ignatius Montersii, episcopus Marsicen. et Potentin.; Seraphinus Angelini, episcopus Abellinen.; Henricus Grazioli, archiepiscopus Nicopolitanus, Urbanis Virginum coenobiis praepositus; r. p. Silvanus de Stephano, Abas Cavensis Tyrrhenorum; clarissimus vir Paulus Feron-Vrau, Gallici diarii *La Croix* moderator, eiusque uxor. — Vespere, post ex cōmī virum Salvatorem Fratocehi, episcopum auxil. Urbevetan., in museo «lapidario» apud Pontificem admittuntur Gallici operarii in Urbem peregrinantes, atque binas lampades ex aere aurato offerentes, ut in «crypta Lapurdensi», recens in hortis Vaticanis erecta, collocentur. Pius PP. X coram singulis benigne sistens et humanissime collocutus, denique pietissimam orationem habet et omnibus sollempniter benedicit.

— die xxx aditus est ad Pontificem ex cōmīs viris Petro Maffi, archiepiscopo Pisan.; Guidoni M. Conforti, archiepiscopo Ravennaten.; Francisco Paulo Carrona, archiepiscopo Aquilan.; Ascentio Dandini, Congiis Studiorum a secretis.

ACTUARIUS.

ANNALES.

Nicolaus, Russorum Caesaris, iter in Austriam — Balkanica quaestio — Anglicae res — Hungaricae perturbationes — Ex aedibus Vaticanis.

SI Eduardi, Anglorum regis, si Guilelmi, Germanorum, ad Franciscum Iosephum, Austro- rum Imperatorem, visitationes haud immerito non parvi momenti ob hodiernam Europae conditionem existimatae sunt, quid dicemus de conventu, quem Nicolaus, Russorum Caesar, cum ipso, Murzsteg in urbe, habuit? Quae verbis enim significaverant, re statim regales viri declarant. Litteris alludo, quas ad suum uterque Byzantinum legatum miserunt, ut suam quisque vigilantiam exerceret auctoritatemque, si opus esset, interponeret, quo citius et vere a Turcis ad effectum adducantur reformationes toties promissae in Macedonia levamen. Atqui Turcarum Imperator recens et ipse se velle tandem ac reapse ostendit, quum decretum emisit Monastiriensem coetum constituens, in quo Balkanicis legatis quoque esset locus. Qui quidem coetus et ceterorum populorum cunctatrices circumspectiones suadent a ratione civili hac pacis opus in Balkanica regione, paullatim, et ad tempus saltem, perfectum iri.

★

Nec quidquam Balkanicae gentes opponere audebunt. Bulgariam videte, quae iam in aciem erat discessura ut seditiosos Macedones adjuvaret, quibus proculdubio armorum militumque auxilia praebuerat; nunc pedem refert alioque inclinator, sollempniter, serius quamquam, e proposito suo bellum eliciens. Convenienter et

pro foenore suo Graecia, impos sibi Macedonia addicendi, sibi tot antiquisque vinculis devinctam, ad Turcas accedit. Servia etiam consilium ei tributum foederis cum Bulgaria de re initi reicere a se festinat... Ecquid miseris denique Macedonibus restat? Sibi unice relictis, magnis Europae imperiis infensis, ad neutram partem redactis tum Bellogradensi, tum Sophiae gubernio, in certamine impari persistere idem ipsis erit atque inutiliter sanguinem effundere, ac Turcarum commodo inservire, ut diverticula quaerant ad refectiones lentius inducendas, quarum proculdubio Macedonibus ius, et officium a ceteris Europae nationibus, spondentibus Austria et Russia, est susceptum.

★

Quum diarii passim nunciabant brevi futurum ut administrorum collegium in Anglia integrum rursus componeretur, ad augendas difficultates et magis magisque civium animos commovendos supervenit muneris abdicatio facta a nobili viro Devonshire, consilio principis praeposito. Hinc itaque de commercii libertate, inde de vectigalibus «ad tutelam» imponendis acriter disceptatur; neque ipse administrorum praeses Balfour ab orationibus abstinere, qui tamen, ne sibi aequilibrium tollat, versare se huc atque illuc studet.

★

In Hungaria etiam non leves perturbationes. Exercitum sui iuris volunt Hungari et patrium sermonem in omnibus proprii gubernii actis; nec valuit Caesaris promulgatio clare demonstrans imperii singularumque gentium, quibus idem constat, exercitus unitatem summo opere interesse. Ad discrimen difficiliter reddendum heic quoque accessit Khuen Hedervary, supremi administri, a munere recessio.

★

Interea, ex aedibus Vaticanis, diu expectata omnibus populis insonuit primum Pii X vox, cuius paternae caritatis et sollicitudinis monumentum integre placuit in nostro commentario referre.

PROPOPULICOLA.

AENIGMATA

I.

Didonis germana diu Carthagine vixi:
expulsae Latium praebuit hospitium.
Adde mihi vocem, qua iurgia dira notantur:
res gestas narrans illico fio liber.

II.

Ad caelum surgo frondoso vertice. Muta
vocalem; iam te semita tuta manet.

FR. PALATA.

Ex sociis, qui utriusque aenigmatis interpretationem ad Commentarii moderatorem miserint intra menses duos, unus, sortitus, gratis accipiet opus, cui titulus:

IOSEPH SCOPA
CAERMINA

Aenigmata an. VI, n. XIV proposita his respondent:
1) Centum, Centrum; 2) A-mens-Mens-a.

Ea rite soluta miserunt:
I. Wilhelm, *Battie*. — Car. Stegmüller, *Sabaria*. — I. Lettete, *Liverpollia*. — Leo Clugnet, *Frances-lex-Rungis*. — Seminarium Santanderiense — Mich. Vidal, *Palma in insula Matorica*. — D. Le Provost, *Briocem*. — Alois Perazzi, *Mangalore in Indis*. — I. Pages, *Penang*. — Ant. Lasota, *Sutrio*.
Sortitus est praemium

LEO CLUGNET,

ad quem missum est opus, cui titulus:

IACOBI CORTESE
DE ORATORIBUS ROMANIS
ACROASIS.

sicorum doctrina quam maxime pollentes. Primus, cuius opera perspicuitate nitent et facilitate nativa atque iucunda festività, quatuor scripsit oratoria; ex his duo precipue commendantur, quibus titulus *Creatio* et *Quatuor anni tempestates*. In *Creatione* summam sui in audientes conficiunt admirationem illa Biblyorum verba: « Et facta est lux », quae ita sapienter musica vivificata sunt numeris, ut ex ipsis lucis flumen erumpere ac promanare videatur, quod tenebras discussas plane profliget. Alter autem, videlicet Beethovenius, Germanorum Euterpea cultorum princeps habitus, instrumentis musicis novam vehementer inculpat rationem, atque modulos extollit, ut ait Vagnerius, ad excelsas quasdam formas et species, quae perpetuo omnibus imitationi erunt. Consecuta itaque, - pergit Vagnerius -, supremum perfectionis gradum, Bachii, Haydnii et Mozartii opera, musice supergreditur, Beethovenio auctore, germanam pulchritudinis formam, ut ad altitudinem musicorum perveniat atque subli-

mitatem, in qua summa contineatur perfectio. Celebre existimatur eius oratorium, quod inscribitur: *Christus in oliveto*. Tertius denique eorum, quos memoravimus, id est Mendelssohnus, mellitissimis, elegantibus, exquisitisque musicis modis potissimum enituit. Duo ei debentur oratoria: *Paulus* et *Elias*, quibus ad Bachium atque ad Händelium accessisse visus est.

(Ad proximum numerum).

HERSILUS.

DIARIUM VATICANUM.

Mense Septembri an. MDCCCIII die XVI SS. D. N. coram se admittit eximios viros Clementem Pagnani, episcopum Kandien; Iulium Tommasi, episcopum S. Angeli de Lombardis et Bisacien.; Angelum Pecci, episcopum Tricarien.; et Iosephum Habra, corepiscopum et procuratorem Patriarch. Syrii de Antiochia; rñum ab. Aloisium El-Khazem, procuratorem generalem Ordinis Maronitarum; rños p. Mallet, procuratorem congris vulgo Eudistarum; Tomassini, rectorem pontif. semin. SS. Petri

et Pauli, quem Evangelii praecones tres, in Sinas profecturi comitantur; et Ioan. Angelum Pagnai, Ord. Servorum B. M. V. Priorem generalem.

- die XVII eximios viros Stejaert, archiepiscopum Damascen.; Angelum Pardini, episcopum Zamenem; et Michaellem Lega, Congris S. Concilii Tridentinis decretis interpretandis alterum a secretis. Praeterea rr. dd. fr. Berilius, congris Parvorum fratrum B. M. V. assistentem generalem; Alfonsum Eschbach, Gallici semin. rectorem; Vitalem Van den Bruel, procuratorem generalem Canonic. Reg. Praemonstratensium.

- die XVIII Pontificem adeunt eius vir Angelus Di Pietro, Pro-Datarius; eximii viri Antonius Savelli Spinola, Congris de Propaganda Fide pro rebus orientalibus a secretis; Franciscus Vento, episcopus Aversan.; Leo Harmel, eques torquatus, una cum praepositis Gallorum peregrinis in Urbem adventantibus.

Eximius vir Augustus Bonetti, Delegatus Apostolicus Byzantii, inter archiepiscopos pontificio solo adstantes, et rñus dñus Iosephus Farrocehi, provicarius Tuscanien., inter domesticos antisites renunciantur.

- die XIX excipiuntur idem eximius vir Augustus Bonetti; Caietanus Caporali, episcopus Hydruntina

11]

SELECTA EX BIBLIOTHECIS ET ARCHIVIS.

DE RECTA PRONUNCIATIONE LATINAE LINGVAE DIALOGUS.

Ego, moto leviter capite: - « Illud vetus, Mureto-
lingua -; eras credo, hodie nihil. Qui possim tam
nova? Quia totam pronunciationem nostram non con-
vertit hac via, sed evertit. Tu autem ipse, per fidem,
satis ita sentis? »

Ille ridens: - « Si probas, quid dicitur? -; sin aliter,
habe, et possum hoc velut Mureto linguae in magi-
sterium evertit. Illi tamen, nos pergamus. De
P littera nihil dico; plana res; nos vidi qui in effe-
rendo peccaret. Assidet B littera, nisi quod validius
exprimitur, labilis cum spiritu adductis pariter, et
dichotia F in loco quarto. Cuius sonum princeps
grammaticus (ita sentio) efformat Maurus: »

Tonum superis dentibus apprimens labellum
Spiramine leni (vult hirsuta Graia, vites)
Hanc ars sonabat.

Et qui a Mauro mutuatus, Victorinus: « F litte-
ram, inum labium supremis imprimentes dentibus
reducta ad palati fastigium linguae, leni spiramine pro-
feremus. Efferenda igitur leni quodam spiritu (uter-
que ita suadet), nec tam hirsute et asperae, quam q illa
Graia. Iulio enim Scaligero heic qui credam? Valli-
dus sonare, quam Graecam vult; quae mollior est
dilatior sono. Errat ipse, aut veli illi. An Fabius
dux ei in hanc mentem? Male. Dicere tale aliquid
videtur, non dicit. Nam convicium eius (ita vere ap-
pellem, non indicium) de hac littera istud: « Illa quae
sensa est nostrarum, paene non humana voce, vel
omnino non voce potius, inter discrimina dentium
affanda est; quae etiam cum vocalem proximam accipit,
quasdam quodammodo; utique quoties aliquam con-
sonantium frangit, multo fit horridior. Non enim
hoc ponit valentius sonare quam Graecam, sed inap-
ponit. Nec tamen idipsum cur ponat satis solo;
nisi quia illam adspiratio fortasse mitigat, quae re-
vera vegetatio quaedam et velut anima litterarum.
Hac destituta nostra, gravior quodammodo fit et
tristior. Sane, quia discrimen inter utramque sit, non
negandum, et si neglegi id video a nostro vulgo. Ci-
cero auctor clare, in ea pro Fundanio, ubi testem
Graecum irrisit, quod primam eius nominis litteram
dicere non posset. Et cur non potuit? Adspiravit vi-
delicet, et P illud insitum magis expressit ritu suae
gentis; itaque dupliciter peccans, sic pronuntiavit,
quasi si esset Pfundanius. Hoc ridet Catoni ridi-
culus ille consul. Quae dico, Priscianus adlaudet, cum

ait « F latinam fere similem q Graecorum. Cur?
Quia (hoc enim post addit) « non fixis ea labiis pro-
nuncianda, ut P et H. Optime. Experire enim: fi-
guntur tibi labia, et pressum cum risu clauduntur,
cum illud q exprimis, servata vi P litterae, et ad-
spiratione non neglecta. Aliter in Latina est; me
audi. Graecae illius sonum ostendit, et in eo luit
Assonius, obscuro et obscuro carmine in Eunum.

Vult enim indicatum ibi putorem, quem si quis
proprius naso, aut ore admoto contigerit, merito ol-
faciens q illud pronunciaret, quod solemus in odore
tetro. Item apud Plantum senex, cum Pseudolus ei
in os irruisset: - *Pha, in malam crucem!* In Cha-
risio pessime scriptum de interiectione: « *Fafas*, ut
cum putoris aliquid perhorrescimus, quae vix nam-
quid Aegyptium pathos ducit? », Repone: *Fa, fa*, cum
putoria, etc. Et usurpat hodie in abhorrendo ple-
raque hominum gentes. Sed de F littera faciam
faciamus. Abit ea quidem a B longiuscule; altera pro
altera tamen scripta olim est et dicta. Bruges pro
frugibus apud Ennium Cicero et Fabius agnoscunt;
sifilum et sifilare pro sibilo Nonius; et Macedones
Βιλιντον pro Φιλιντον, Βαλακρον pro Φαλακρον dixere,
auctore in *Quaestionibus Graecis* Plutarcho. Quin legi
imo in simplicissimae antiquitatis senatusconsulto
de Tiburtinis: DE · EEIS · REBVS · AF · VOBIS ·
PECCATUM · NON · ESSE. - Quadriga haec pe-
regit suum cursum.

XIII.

Iungo quadrigam alteram, quam trahent mihi equi
non concoloris solum, sed gemelli, imo fidem. C. K.
Q. G. iis nomina. Quos a vi, aut soni indole, qui di-
scrimines? Aegre possis ex mente veterum, qui adeo
easdem censuerunt, ut unam vice omnium diu sint
usi. C. sola iis locum munusque aliarum trium tenuit;
donec natae invectaeque illae, vix ob necessitatem,
sed ornatum. Videbo tamen singulas, et si quid in
aliqua eximium, dicam.

C prima et vetustissima est. Quam in locum kappa
Graecanicis venisse non est dubium in locum, sed et
in sonum. Plane pleneque elata semper. Nec asser-
tione res egebat. Quis enim grammaticorum aliter
umquam tradidit? Nisi quod hodie pravus et per-
tinax in eo error inolevit. Duplicem ei sonum de-
dimus; alterum ut debuimus, alterum ut volumus.
Et cum a vocalibus quidem A. O. V, aut diphthongo
An excipitur, suum ei relinquimus et priscum sonum.
Efforimus enim caput, corpus, cabitum, caudam, cum
ab E. I. Y. E. O. novum ei damus et antea vero inau-
ditum. Enunciamus enim cum crasso et molesto quo-
dam sibilo ceram, clippum, Cyrum, caenam, coenum:
effatu, quem littera nulla habet, nulla habuit. Ad Z
aut S accedere videtur; non vero attingit. Quae haec

perversitas? quis auctor? Apex non est in veterum
scriptis qui stabiliat, et mos ille tantum a quadam
libidine peccandi. Omitto grammaticos omnes, qui C
cum K aequiparant clare: ratio ipsa quam repugnat?
Capio recte efferre; cepi ab eo, cur non aliter? cur
incipio? Eceum et eccam audio; ecce producit in
alia soni veste. A caso formari incestum qui vox
tua me doceat? Et multa alia, quae labem et ambi-
guitatem invexere in latinam linguam. Sillicem aut
ellicem ex enunciatu nostro aures non discernant;
non Cyrum aut Syrum; septio aut caepio; cellam aut
sellam; servum aut cervum; discere aut dissere, et
quae millena. Pudet non tam erroris, quam pertina-
ciae, quia corripi patiuntur, at non corrigi, et tenent
omnes quod defendat nemo. Itali, Hispani, Germani,
Galli, Britanni in hoc peccato: a qua gente initium
emendandi? Audeat enim mihi una aliqua, et omnes
audient. Sed de C satis; cui verum pronunciatum
dabis, si efferes adducta leviter palatum versus lingua,
eiusdemque ad dentes, cum spiritu aliquo, appulsu.
An et hoc addo? cum S eam praecedat, male exprimi
hodie; efferendam autem velut Sk. Hoc modo skan-
num, skena, etc. quae nobis sunt schannum, schena.

Sequitur K littera, quae graecanica mera est, et
in Latium venit non ob usum, sed ob luxum. Vere
enim superfluit; et saniorum litteratorum nemo id
negavit. Nam quod nonnulli usum et locum ei fa-
ciunt, quoties A excipit, ut in kaput, karinus, Kar-
thago ac similibus, novitia ex regula; sed et falsa.
Fateor saepe locum ante A habere, imo vix alibi;
atque ideo in lapidibus lego: KARVS - KASTITAS
- PARKARVM - PALIKANVS - DEKORATVS - DE-
DIKAVERVNT, sed saepius aliter; et firma non ei
sedes, nisi in notis. Quinctiliani ista mens: « K qui-
dem in nullis verbis utendum puto, nisi quae signi-
ficat etiam ut sola ponatur. », Terentiani eadem:

K similiter otiosa ceteris sermonibus

Tunc in usu est cum Kalendas adnotamus, aut
[kaput,

Saepe Kaesones notabant hac vetusti littera.

Vult K solitariam tribus vocibus notam esse: ka-
lendis, kapiti (in legibus capita ita notabant) et pra-
nomini Fabiorum. Capella item in triplici saltem no-
mine locum dat, sed pro Kaesonibus kalumniam sup-
ponit: « K nunc nota esse putatur, nunc littera; nam
eius effectus C integrare non dubium est; absque his
kapita, kalendae, kalumniae. », Ubi nescio an verius
legeris: « non littera. », Quia igitur ex plarium usu
sedes eius in trina tantum sede, Ausonius scripsit:

Haec tribus in Latio tantum addita nominibus K.

(Ad proximum numerum).

I. LIPSIVS.

dignitatem vindicanda; adserendae altius veritates ab Ecclesia traditae, quaeque eiusdem sunt documenta de sanctitate coniugii, de educatione doctrinaeque puerili, de bonorum possessione atque usu, de officiis in eos qui publicam rem administrant; aequilibritas demum inter varios civitatis ordines christiano instituto ac more restituenda. - Nos profecto haec Nobis, Dei nutui obsequentes, in pontificatu prosequenda proponimus, ac pro virili parte prosequemur. Vestrum autem erit, Venerabiles Fratres, sanctitate, scientia, agendorum usu, studio cum primis divinae gloriae, industriis Nostri obsecundare; nihil aliud spectantes praeterquam ut in omnibus formetur Christus (1).

Iam quibus ad rem tantam utamur adiumentis, vix dicere oportet; sunt enim de medio sumpta. - Curarum haec prima sunt, ut Christum formemus in iis, qui formando in ceteris Christo officio muneris destinantur. Ad sacerdotes mens spectat, Venerabiles Fratres. Sacris namque quotquot initiati sunt, eam in populis, quibuscum versantur, provinciam sibi datam norint, quam Paulus suscepisse testatus est amantissimis iis verbis: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (2). Qui tamen explere munus queant, nisi priores ipsi Christum induerint? atque ita induerint, ut illud Apostoli eiusdem usurpare possint: *Vivo ego, iam non ego, vivit vero in me Christus* (3). *Mihi vivere Christus est* (4). Quamobrem, etiam ad fideles omnes pertinet hortatio ut occurramus in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi (5); praecipue tamen ad illum spectat qui sacerdotio fungitur; qui ideo dicitur *alter Christus*, non una sane potestatis communicatione, sed etiam imitatione factorum, qua expressam in se Christi imaginem praeferat.

Quae cum ita sint, quae vobis quantaque, Venerabiles Fratres, ponenda cura est in clero ad sanctitatem omnem formando! huic, quaecumque obveniant, negotia cedere necesse est. Quamobrem pars potior diligentiarum vestrarum sit de seminariis sacris rite ordinandis moderandisque, ut pariter integritate doctrinae et morum sanctitate floreat. Seminarium cordis quisque vestri delicias habetote, nihil plane ad eius utilitatem omittentes, quod est a Tridentina Synodo providentissime constitutum. -- Quum vero ad hoc ventum erit ut candidati sacris initiari debeant, ne quae excidat animo quod Paulus Timotheo perscripsit: *Nemini cito manus imposueris* (6); illud attentissime reputando, tales plerumque fideles futuros, quales fuerint quos sacerdotio destinabitis. Quare ad privatam quancumque utilitatem respectum ne habetote; sed unice spectetis Deum et Ecclesiam et sempiterna animorum commoda, ne videlicet, uti Apostolus praecavit, *communicetis peccatis alienis* (7). -- Porro sacerdotes initiati recens atque e seminario digressi industrias vestras ne desiderant. Eos, ex animo hortamur, pectori vestro, quod caelesti igne calere oportet, admoveat saepius, incendite, inflammate ut uni Deo et lucris animorum inhiant. Nos equidem, Venerabiles Fratres, diligentissime providemus ne homines sacri cleri ex insidiis capiantur novae eiusdem ac fallacis scientiae, quae Christum non redolet, quaeque, fucatis astutisque argumentis, rationalismi aut semirationalismi errores invehere nititur; quos ut caveret iam Apostolus Timotheum monuit, scribens: *Depositum custodi, devitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt* (8). Hoc tamen non impedimur quo minus laude dignos existimemus illos e sacerdotibus iunioribus, qui utilium doctrinarum studia, in omni sapientiae genere, persequuntur, ut inde ad veritatem tuendam atque eorum fidei calumnias refellendas instructiores fiant. Verumtamen celare haud possumus, quin etiam apertissime profiteamur, primas Nos semper delaturos iis qui, quamvis sacras humanasque disciplinas minime praetereant, proxime nihilosecius animorum utilitatibus se dedant, eorum procuracione munerum, quae sacerdotem deceant divinae gloriae studiosum. *Tristitia Nobis magna est et continuus dolor cordi No-*

stro (1), quum cadere etiam in aetatem nostram conspiciamus Ieremiae lamentationem: *Parruli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis* (2). Non enim de clero desunt, qui, pro cuiusque ingenio, operam forte navent rebus adumbratae potius quam solidae utilitatis: at verum non adeo multi numerantur qui, ad Christi exemplum, sibi sumant Prophetiae dictum: *Spiritus Domini unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem et coecis visum* (3). -- Quem tamen fugiat, Venerabiles Fratres, quum homines ratione maxime ac libertate ducantur, religionis disciplinam potissimum esse viam ad Dei imperium in humanis animis restituendum? Quot plane sunt qui Christum oderunt, qui Ecclesiam, qui Evangelium horrent ignorantia magis quam pravitate animi! de quibus iure dixeris: *quaecumque ignoravit blasphemant* (4). Idque non in plebe solum reperire est aut in infima multitudo, quae ideo in errorem facile trahitur; sed in exultis etiam ordinibus atque adeo in iis, qui haud mediocri eruditione ceteroqui polleant. Hinc porro in plerisque defectus fidei. Non enim dandum est scientiae progressibus extinguere fidem, sed verius inscitia; ut ideo ubi maior sit ignorantia, ibi etiam latius pateat fidei defectio. Quapropter Apostolis a Christo mandatum est: *Euntes, docete omnes gentes* (5).

Nunc autem, ut ex docendi munere ac studio fructus pro spe edantur atque in omnibus formetur Christus, id penitus in memoria insideat, Venerabiles Fratres, nihil omnino esse caritate efficacius. Non enim in commotione Dominus (6). Allici animos ad Deum amariore quodam conatu, speratur perperam: quin etiam errores acerbius increpare, vitia vehementius reprehendere damno magis quam utilitati aliquando est. Timotheum quidem Apostolus hortabatur: *Argue, obsecra, increpa; attamen addebat: in omni patientia* (7). -- Certe eiusmodi nobis exempla prodidit Christus. *Venite, sic ipsum alloquutum legimus, venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (8). Laborantes autem oneratosque non alios intelligebat, nisi qui peccato vel errore tenebantur. Quanta enimvero in divino illo magistro mansuetudo! quae suavis, quae in aerumnosos quoslibet miseratio! Cor eius plane pinxit Isaias iis verbis: *Ponam spiritum meum super eum; non contendet, neque clamabit; arundinem quassatum non confringet et liminum fumigans non extinguet* (9). Quae porro caritas, *patiens et benigna* (10) ad illos etiam porrigatur necesse est, qui sunt nobis infesti, vel nos inimice insectantur. *Maledicimus et benedicimus*, ita de se Paulus profitebatur, *persecutionem patimur et sustinemus, blasphemamur et obsecramus* (11). Peiores forte quam sunt videntur. Consuetudine enim aliorum, praedicatis opinionibus, alienis consiliis et exemplis, malesuada demum verecundia in impiorum partem translata sunt: attamen eorum voluntas non adeo est depravata, sicut et ipsi putari gestiunt. Quidni speremus christianae caritatis flammam ab animis caliginem dispulsuram atque allaturam simul Dei lumen et pacem? Tardabitur quandoque forsitan laboris nostri fructus; sed caritas sustentatione numquam defatigatur, memor non esse praemia a Deo proposita laborum fructibus, sed voluntati.

Attamen, Venerabiles Fratres, non ea Nobis mens est ut, in toto hoc opere tam arduo restitutionis humanarum gentium in Christo, nullos vos clerusque vester adiutores habeatis. Scimus mandasse Deum unicuique de proximo suo (12). Non igitur eos tantum, qui sacris se addixerunt, sed universos prorsus fideles rationibus Dei et animorum adlaborare oportet: non marte utique quemque suo atque ingenio, verum semper Episcoporum ductu atque nutu; praeesse namque, docere, moderari nemini in Ecclesia datur praeter quam vobis, quos *Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei* (13). -- Catholicos homines, vario quidem consilio at semper religionis bono, coire inter se societatem, Decessores Nostri probare iam diu bonaque precatione sanxerunt. Institutum porro

egregium Nos etiam laudatione Nostra ornare non dubitamus, optamusque vehementer ut urbibus agrisque late inferatur ac floreat. Verumenimvero consociationes eiusmodi eo primo ac potissimum spectare volumus, ut quotquot in illas cooptantur christiano more constanter vivant. Parum profecto interest quaestiones multas subtiliter agitari, deque iuribus et officiis eloquenter disseri, ubi haec ab actione fuerint seiugata. Postulant enim actionem tempora; sed eam quae tota sit in divinis legibus atque Ecclesiae praescriptis sancte integreque servandis, in religione libere aperteque profitenda, in omnigenae demum caritatis operibus exercendis, nullo sui aut terrenarum utilitatum respectu. Illustria eiusmodi tot Christi militum exempla longe magis valitura sunt ad commovendos animos rapiendosque, quam verba exquisitaeque disceptationes; fietque facile ut, abiecto metu, depulsis praepiudiciis ac dubitationibus, quamplurimi ad Christum traducantur provehantque ubique notitiam eius et amorem; quae ad germanam solidamque beatitatem sunt via. Profecto si in urbibus, si in pagis quibusvis praecepta Dei tenebuntur fideliter, si sacris erit honos, si frequens sacramentorum usus, si cetera custodientur quae ad christianae vitae rationem pertinent; nihil admodum, Venerabiles Fratres, elaborandum erit ulterius, ut omnia in Christo instaurantur. Neque haec solum caelestium bonorum prosecutionem spectare existimentur: iuvabunt etiam, quam quae maxime, ad huius aevi publicasque civitatum utilitates. His namque obtentis, optimates ac locupletes aequitate simul et caritate tenuioribus aderunt, hi vero afflictioris fortunae angustias sedate ac patienter ferant; cives non cupiditati sed legibus parebunt; principes et quotquot rempublicam gerunt, quorum non est potestas nisi a Deo (1), vereri ac diligere sanctum erit. Quid plura? Tunc demum omnibus persuasum fuerit debere Ecclesiam, prouti ab auctore Christo est condita, plena integraque libertate frui nec alienae dominationi subitici; Nosque, in hac ipsa libertate vindicanda, non religionis modo sanctissima tueri iura, verum etiam communi populi bono ac securitati prospicere. Scilicet pietas ad omnia utilis est (2); eaque incolumi ac vigente, *sedebit reapse populus in plenitudine pacis* (3).

Deus, qui dives est in misericordia (4), hanc humanarum gentium in Christo Iesu instaurationem benignus, festinet; non enim volentis opus neque currentis, sed miserentis est Dei (5). Nos vero, Venerabiles Fratres, in spiritu humilitatis (6), quotidiana et instanti prece id ab Eo contendamus ob Iesu Christi merita. Utamur praeterea praesentissima Deiparae impetratione: cui conciliandae Nobis, quoniam has litteras die ipsa damus, quae recolendo Mariali Rosario est instituta, quidquid Decessor Noster de Octobri mense Virgini augustae dicando edixit, publica per templi omnia eiusdem Rosarii recitatione, Nos pariter edicimus et confirmamus; monentes insuper ut deprecatores etiam adhibeantur castissimus Dei Matris Sponsus catholicae Ecclesiae patronus, sanctique Petrus et Paulus apostolorum principes.

Quae omnia ut rite eveniant et exactis vobis pro desiderio fortunentur, divinarum gratiarum subsidia uberrime exoramus. Testem vero suavissimae caritatis, qua vos et universos fideles, quos Dei providentia Nobis commendatos voluit, complectimur, vobis, Venerabiles Fratres, clero populoque vestro apostolicam benedictionem amantissime in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die IV Octobris MCMIII, Pontificatus Nostri anno primo.

PIVS PP. X.

(1) Rom. XIII, 1. - (2) I Tim. IV, 8. - (3) Is. XXXII, 18. - (4) Ephes. II, 4. - (5) Rom. IX, 18. - (6) Dan. III, 39.

(1) Rom. IX, 2. - (2) Thren. IV, 4. - (3) Luc. IV, 18-19. - (4) Iud. II, 10. - (5) Matth. XXVIII, 19. - (6) III Reg. XIX, 11. - (7) II Tim. IV, 2. - (8) Matth. XI, 28. - (9) Is. XLII, 1, 8. - (10) I Cor. XIII, 4. - (11) Ibid. IV, 12, 8. - (12) Eccl. XVII, 12. - (13) Act. XX, 28.

(1) Gal. IV, 19. - (2) Gal. IV. - (3) Gal. II, 20. - (4) Philipp. I, 21. - (5) Ephes. IV, 3. - (6) I Tim. V, 22. - (7) Ibid. - (8) I Tim. VI, 20, 8.

Sponsor: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, iurisperitus.

ROMAN — Ex officina Paoli Phil. Cuggiani.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI
DIVINA PROVIDENTIA
PII PAPAE X
EPISTOLA ENCYCLICA

AD PATRIARCHAS
PRIMATES ARCHIEPISCOPOS EPISCOPOS
ALIOSQUE LOCORVM ORDINARIOS
PACEM ET COMMVNIONEM
CVM APOSTOLICA SEDE HABENTES

VENERABILIBVS FRATRIBVS
PATRIARCHIS PRIMATIBVS ARCHIEPISCOPIBVS
EPISCOPIBVS
ALIISQVE LOCORVM ORDINARIIS
PACEM ET COMMVNIONEM
CVM APOSTOLICA SEDE HABENTIBVS

PIVS PP. X

VENERABILES FRATRES

SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM

E supremi apostolatus cathedra, ad quam, consilio Dei inasurabili, evecti sumus, vobis primum eloquentur, nihil attinet commemorare quibus Nos lacrymis magisque precibus formidolosum hoc Pontificatus onus depellere a Nobis conati sumus. Videmur quidem Nobis, etiam omnino meritis impares, convertere in rem Nostram posse quae Anselmus, vir sanctissimus, quaerebatur quum, adversans et repugnans, coactus est honorem episcopatus suscipere. Etenim quae ille morosis iudiciis pro se afferebat, eadem et Nobis proferre licet, ut ostendamus quo animo, quae voluntate Christi gregis pascendi gravissimum officii munus exerceamus. Testantur, sic ille (1), lacrymae meae et voces et rugitus a gemitu cordis mei, quales nunquam de me, ullo dolore, memini exiisse ante diem illum, in qua coram illa gravi archiepiscopatus Cantuariensis via, ut super me cecidisset. Quod ignorare nequiverunt illi qui, ea die, cultum meum insperaverunt... Ego magis mortuo quam viventi colore similis, stupore et dolore pallorem. Huic autem de me electioni, imo violentiae, hactenus, quantum potui, servata veritate, reluctatus sum. Sed iam, velim nolim, cogor fateri quia quotidianis iudiciis Dei magis ac magis conatus meo resistunt, ut nullo modo videam me ea posse fugere. Unde iam, non tam hominum quam Dei, contra quam non est prudentia, victus violentia, hoc solo intelligo me uti debere consilio, ut, postquam oravi quantum potui, et conatus sum ut, si possibile esset, calix iste transiret a me ne dicerem illum... meum sensum et voluntatem postponens, me sensui et voluntati Dei penitus committam.

Nec plane repugnandi causae, multae, et maximae, defuerunt Nobis. Praeterquam enim quod honore pontificatus, ob tenuitatem Nostram, nullo pacto Nos dignaremur; quem non moveret ei se successorem designari, qui, cum Ecclesiam sex fere ac viginti annos sapientissime rexisset, tanta valuit alacritate ingenii,

tanto virtutum omnium splendore, ut vel adversarios in sui admirationem traduxerit et memoriam sui nominis factis praeclarissimis consecravit? - Dein, ut praetereamus cetera, terrebat Nos, quam quod maxime, ea quae modo est humani generis conditio afflictissima. Quem enim lateat, consociationem hominum gravissimo nunc, supra praeteritas aetates, atque intimo urgeri morbo; qui in dies ingravescent eamque penitus exedens ad exitum rapit? Morbus qui sit, intelligitis, Venerabiles Fratres; defectio abcessioque a Deo: quo nihil profecto cum perniciis coniunctius, secundum Prophetam dictum: *Quia ecce, qui elongant se a te, peribunt* (1). Tanto igitur malo, pro pontificali munere quod demandabatur, occurrendum esse Nobis videbamus; arbitrabamur enim Dei iussum ad Nos pertinere: *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas, et destruas, et aedifices et plantes* (2); verum consilii Nobis infirmitas Nostrae, negotium, quod nihil simul haberet morae et difficultatis plurimum, suscipere verebatur.

Attamen, quoniam numini divino placuit humilitatem Nostram ad hanc amplitudinem potestatis provehere, erigimus animum in eo qui Nos confortat, Deique virtute freti manum operi admoventes, in gerendo pontificatu hoc unum declaramus propositum esse Nobis *instaurare omnia in Christo* (3), ut vide licet sit omnia et in omnibus Christus (4). - Erunt profecto qui, divina humanis metientes, quae Nostra sit animi mens rimari nitantur atque ad terrenos usus partiumque studia detorquere. His ut inanem spem praedicamus, omni asseveratione affirmamus nihil velle Nos esse, nihil, opitulante Deo, apud consociationem hominum futuros, nisi Dei, cuius utimur auctoritate, administratos. Rationes Dei rationes Nostrae sunt; pro quibus vires omnes vitamque ipsam devovere decretum est. Unde si qui symbolum a Nobis expetant, quod voluntatem animi patefaciat, hoc unum dabimus semper: *Instaurare omnia in Christo!*

Quo quidem in praeclaro opere suscipiendo urgendoque illud Nobis, Venerabiles Fratres, alacritatem affert summam, quod certum habemus fore vos omnes strenuos ad perficiendam rem adiutores. Id enim si dubitemus, ignaros vos, non sane iure, aut negligentes putaverimus nefarii illius belli, quod nunc, ferme ubique, commotum est atque alitur adversus Deum. Vere namque in Auctorem suum fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania (5); ut communis fere ea vox sit adversantium Deo: *Recede a nobis* (6). Hinc extincta omnino in plerisque aeterni Dei reverentia, nullaque habita in consuetudine vitae, publice ac privatim, supremi eius numinis ratio: quin totis nervis contenditur omnique artificio, ut vel ipsa recordatio Dei atque notio intereat penitus.

Haec profecto qui reputet, is plane metuat necesse est ne malorum, quae supremo tempore sunt expectanda, sit perversitas haec animorum libamentum quoddam ac veluti exordium; neve filius perditionis, de quo Apostolus loquitur (7), iam in hiis terris versetur. Tanta scilicet audacia, eo furore religionis pietas ubique impetitur, revelatae fidei documenta oppugnantur, quaeque homini cum Deo officia intercedunt tollere, delere prorsus praefraete contenditur! E contra, quae, secundum Apostolum eundem, propria est Antichristi nota, homo ipse, temeritate summa, in Dei locum invasit, extollens se supra omne quod dicitur Deus; usque adeo ut, quamvis Dei notitiam extinguere penitus in se nequeat, Eius tamen maiestate relecta, aspectabilem hunc mundum sibi ipse veluti templum dedicaverit a ceteris adorandus. In templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus (8).

Enimvero hoc adversus Deum mortalium certamen qua sorte pugnetur nullus est sanae mentis qui ambigat. Datur quidem homini, libertate sua abutenti, rerum omnium Conditoris ius atque numen violare; verumtamen victoria a Deo semper stat: quin etiam tum propior clades imminet, quum homo, in spe triumphi, insurgit audentior. Haec ipse Deus nos admonet in Scripturis sanctis: *Dissimulat scilicet peccata hominum* (9), suae veluti potentiae ac maiestatis immemor; mox vero, post adumbratos reces-

sus, excitatus tamquam potens crapulatus a vino (1), confringet capita inimicorum suorum (2); ut norint omnes quoniam rex omnis terrae Deus (3), et sciant gentes quoniam homines sunt (4).

Haec quidem, Venerabiles Fratres, fide certa tenemus et expectamus. Attamen non ea impediunt quominus, pro nostra quisque parte, Dei opus maturandum nos etiam curemus; idque, non solum efflagitando assidue: *Exsurge, Domine, non confortetur homo* (5); verum, quod plus interest, re et verbo, luce palam, supremum in homines ac naturas ceteras Dei dominatum adserendo vindicandoque, ut Eius imperandi ius ac potestas sancte colatur ab omnibus et observetur. - Quod plane non modo officium postulat a natura profectum, verum etiam communis utilitas nostri generis. Quorumnam etenim, Venerabiles Fratres, animos non conficiat trepidatio ac moror, quum homines videant, partem maximam, dum quidem humanitatis progressus haud immerito extolluntur, ita digladiari atrociter inter se, ut fere sit omnium in omnes pugna? Cupiditas pacis omnium profecto pectora attingit, eamque nemo est qui non invocet vehementer. Pax tamen, relecto Numine, absurde quaeritur: unde namque abest Deus, iustitia exsultat; sublataque iustitia, frustra in spem pacis venit. *Opus iustitiae pax* (6). - Novimus equidem non paucos esse, qui studio pacis ducti, tranquillitatis nempe ordinis, in coetus factionesque coalescant, quae ab ordine nominant. Proh tamen spes curaque inanes! Partes ordinis, quae pacem afferre turbatis rebus reapse queant, unae sunt: partes faventium Deo. Has igitur promovere necesse est, ad easque quo licebit plures adducere, si securitatis amore incitatur.

Verum haec ipsa, Venerabiles Fratres, humanarum gentium ad maiestatem Dei imperiumque revocatio, quantumvis licet conemur, numquam nisi per Iesum Christum eveniet. Monet enim Apostolus: *Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus* (7). Scilicet unus ipse est, quem Pater sanctificavit et misit in mundum (8); splendor Patris et figura substantiae eius (9), Deus verus verusque homo: sine quo, Deum, ut oportet, agnoscere nemo possit; nam neque Patrem qui novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (10). - Ex quo consequitur, ut idem omnino sit instaurare omnia in Christo atque homines ad Dei obtemperationem reducere. Huc igitur curas intendamus oportet, ut genus hominum in Christi ditionem redigamus: eo praestito, iam ad ipsum Deum remigraverit. Ad Deum inquam, non socordem illum atque humana negligentem, quem materialistarum deliramenta effinxerunt; sed Deum vivum ac verum, unum naturam, personis trinum, auctorem mundi, omnia sapientissime providentem, iustissimum denique legis latorem, qui fontes plecat, praemia proposita virtutibus habeat.

Porro qua iter nobis ad Christum pateat, ante oculos est: per Ecclesiam videlicet. Quamobrem iure Chrysostomus: *Spes tua Ecclesia, salus tua Ecclesia, refugium tuum Ecclesia* (11). In id namque illam condidit Christus, quae sit sui sanguinis pretio; eiusque doctrinam suam ac suarum praecepta legum commendavit, amplissima simul impertiens divinae gratiae munera ad sanctitatem ac salutem hominum.

Videtur igitur, Venerabiles Fratres, quale demum Nobis vobisque pariter officium sit demandatum: ut consociationem hominum, a Christi sapientia aberrantem, ad Ecclesiae disciplinam revocemus; Ecclesia vero Christo subdet, Christus autem Deo. Quod si, Deo ipso favente, perficiemus, iniquitatem cessasse aequitati gratulabimur, audiemusque feliciter vocem magnam de caelo dicentem: *Nunc facta est salus et virtus et regnum Dei nostri et potestas Christi eius* (12). - Hic tamen ut optatis respondeat exitus, omni ope et opera eniti opus est, ut scelus illud immane ac detestabile, aetatis huius proprium, penitus eradamus, quo se nempe homo pro Deo substituit; tum vero leges Evangelii sanctissimae ac consilia in veterem

(1) Ps. LXXII, 27. - (2) Jerem., I, 10. - (3) Ephes., I, 10. - (4) Coloss., III, 11. - (5) Ps. II, 1. - (6) Ios., XXI, 14. - (7) II Thess., II, 8. - (8) II Thess., II, 2. - (9) Sap., XI, 24.

(1) Ps. LXXVII, 65. - (2) Ps. LXVII, 22. - (3) Ib. XLVI, 8. - (4) Ib. IX, 20. - (5) Ps. IX, 19. - (6) Is., XXXII, 17. - (7) I Cor., III, 11. - (8) Io. X, 36. - (9) Hebr., I, 3. - (10) Matth., XI, 27. - (11) Rom. De capto Eutropio, n. 6. - (12) Apoc., XII, 10.

(1) Epp., I, II, ep. 1.